

Kişilerarası Gönüllü Dijital Gözetim ve Gençlik: Gündelik İlişkilere Yansımaları Bağlamında Siyasal ve Dinsel Kimliklerin İfşası¹

Serdar ÜNAL

Yrd. Doç. Dr., Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü
Asst. Prof., Adnan Menderes University, Department of Sociology

Orcid ID: 0000-0003-2755-9456

serdarunal@adu.edu.tr

Öz

Dijital sosyal ağlarda kimliğe dair sunulan veya paylaşılan tüm göstergeler bireylerin gündelik hayat pratiklerinin de bir anlamda sergilenmesi anlamına gelmektedir. Çalışmada, genç bireylerin yeni ilişkilene pratikleri ya da dijital dolayımı ilişkiler vasıtasıyla diğerleri hakkında siyasal ve dinsel kimliklere dair bilgi arama amaçlı gözetlemeye yükledikleri anlamlar ve bunun bireylerin gündelik hayatın belirli alanlarındaki (arkadaşlık ilişkileri, romantik ilişkiler ve kurumsal ilişkiler gibi) ilişkilerinin seyri üzerindeki yansımaları ampirik düzeyde ele alınmaktadır. Araştırma, nitel yöntem kapsamında anlama ve yorumlamaya dayalı bir perspektif üzerine kuruludur. Bulgulara göre, gençler, merak, belirsizlik ve risk azaltma, çıkar sağlama ve önlem alma gibi gerekçelerle diğerleri hakkında bilgi edinmeye ihtiyaç duymaktadırlar. Bu mecralarda siyasal ve dinsel kimliklere dair bilgi arama amaçlı gözetimin bireylerin ilişkide oldukları kişiler hakkındaki kanaatlerinin şekillendirilmesinde temel referans kaynağı olarak dikkate alınması aynı zamanda gündelik yüz yüze edinilebilecek bilgilerin ikincil planda kalmasına neden olabilmektedir. Bu durum da, çoğu zaman bireylerarası temasın ve potansiyel bir ilişkinin kurulamaması ya da devam ettirilememesine yol açabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Gençlik, Kimlik İfşası, Bilgi Arama, Gönüllü Dijital Gözetim, Gündelik İlişkiler, Belirsizlik Ve Risk Azaltma.

Interpersonal Voluntary Digital Surveillance and Youth: Disclosure of Political and Religious Identities in the context of Reflections on Everyday Relationships

Abstract

In the digital social networks, all the representations or sharing's about identity imply the exhibition of everyday life practices of the individuals. In the study, the meanings young people assign to the surveillance for information about the political and religious identities of others through new relationship practices or digitally mediated relations, and the reflections of these on their relationships (such as friendship relations, romantic relationships and institutional relations) in everyday life are examined empirically. The research is based on a perspective based on understanding and interpretation within the qualitative methodology. According to the results, young people need to seek information about others for reasons such as curiosity, uncertainty and risk reduction, gain advantage and prevention. The fact that the information obtained about political and religious identities through surveillance in these environments is regarded as the basic reference source in shaping individual's thoughts about the people to whom they are related may lead to the ignorance of everyday face-to-face information. This may often weaken interpersonal contacts and leads to the failure to establish or termination of a potential relationship.

Keywords: Youth, Disclosure of Identity, Search for Information, Voluntary Digital Surveillance, Everyday Relationships, Uncertainty And Risk Reduction.

¹ Bu çalışma Adnan Menderes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri birimince desteklenmiştir. Proje Numarası: FEF-16007

1. Giriş

Son yıllarda tüm dünyada enformasyon ve iletişim teknolojilerinde çok hızlı bir değişim ve dönüşüm yaşandı. Bu alanlarda yaşanan devrimler toplumsal yapıyı derinden, çok boyutlu ve çok katmanlı olarak etkilemektedir. M. Castells (2006, 2008) ve Jan Van Dijk (2012) gibi düşünürler 21. Yüzyıl toplum yapısını açıklamaya çalışırken ağ toplumu kavramsallaştırmasını kullanmaktadır. Örneğin M. Castells'e (2008:89) göre, yeni [teknolojik] paradigmanın ilk özelliği hammaddesinin enformasyon olmasıdır. İkinci özellik, *yeni teknolojilerin etkilerinin yayılımıyla* ilgilidir. Üçüncü özellik ise, bu yeni enformasyon teknolojilerini kullanan bir sistemin ya da ilişkiler kümesinin *ağ kurma mantığıyla* ilgilidir.

Yeni iletişim teknolojileri ve dünyayı saran iletişim ağları, "bireyleri günlük hayatın fiziki sınırlılıklarından arındırmış ve onlara alternatif bir yaşam alanı sunmuştur" (Haberli, 2012:119). Bu ağlar, "insanlara sundukları çeşitli olanaklarla günümüz toplumlarının her katmanında, gündelik yaşam pratikleri içinde yaygın bir kullanım alanına erişmiştir" (Armağan, 2013:79). Bu iletişim teknolojileri içinde özellikle "sosyal paylaşım ağları, birçok insan için günlük yaşamın bir parçası haline geldi" (Utz ve Beukeboom, 2011:511). Sosyal ağ teknolojileri ile öyle iç içe geçmiş durumdayız ki, teknolojinin gündelik hayatımız üzerindeki etkisine çoğu zaman odaklanamıyoruz dahi. "Teknolojik gelişmelerin toplumların gündelik hayat pratiklerini dönüştürmelerinin yanında, varoluşsal tutumlarını da değiştirdikleri söylenebilir" (Pösteki ve Velioglu, 2014:16).

Yeni iletişim teknolojileri arasında sosyal paylaşım ağlarını Boyd ve Ellison (2007:211) (1) sınırları belirli bir sistem içerisinde bireylerin kamusal ya da yarı-kamusal profiller oluşturabildikleri, (2) bağlantı paylaşımında buldukları diğer kişilerden oluşan bir kullanıcı listesi yaratabildikleri ve (3) sistem içerisinde hem kendilerinin hem de diğer kullanıcıların bağlantı listelerini görüp aralarında geçişler yapabildikleri web tabanlı hizmetler olarak tanımlamaktadır. Birçok yazar sosyal paylaşım ağlarını veya platformlarını birbirleriyle güçlü veya zayıf ilişkileri olan kullanıcılar arasında etkileşimin ve iletişimin sağlanmasına ya da güçlenmesine imkan vermesinden dolayı günümüz toplumunda bireyler ve gruplararası ilişkilerin şekillendirilmesinde temel belirleyici olarak kabul eder (bkz. Papacharissi, 2009; Mahajan, 2009; Castells, 2008; Boyd ve Ellison, 2007; Haythornthwaite, 2005). Bu mecralar, sosyal etkileşimlerimizin dijital aracı rolünü üstlendi. Dijital ağların varlığından önce, kişisel hayatlarımızla ilgili bilgi alışverişinde bulunmak için, bilgileri verdiklerimizle doğrudan etkileşimde bulunmak zorundaydık. Bugün ise dijital sosyal mecralar yalnızca başkaları ile bağlantı kurmanın aracı değil aynı zamanda kimliklerimizi ve saygınlıklarımızı başkalarıyla yüz yüze doğrudan etkileşime girmeden kendimizin yönetmesinin bir yoludur (Nevrla, 2010:9). 21. Yüzyılda, çevrimiçi sosyal ağlar, özel hayatları yansıtan kimliğin dijital alana taşınmasına imkan verdi. Timisi (2005:98), "gerçek yaşamda olduğu

gibi, internet üzerindeki sosyal ağları kimlik projelerinin yaşam olanağı bulduğu yer olarak tanımlamaktadır". Her ayrıntı, bireyler hakkında çevrimiçi bir kimlik oluşturulmasına katkıda bulunan bilgileri iletme potansiyeline sahiptir (Nevrla, 2010:9). Bu ağlar, bireysel ve sosyal kimliklerin yanı sıra özellikle kişilerin yaşam tarzlarına dair bilgi veren siyasal ve dinsel kimliklerin sergilenmesine de olanak tanımaktadır. Nitekim, bugün ağ toplumu çerçevesinde bu yüzyılın en önemli konularından biri haline gelmiş olan internet temelli iletişim ve bu mecraların bireylere sağladığı kendini ifade etme, sahip olunan kimlikleri sergileme imkanı, başkaları hakkında dijital ortamlarda bilgi arama amaçlı *gözetleme veya gözetim olgusunu* da beraberinde getirmiştir.

Şüphesiz, bu süreçten en çok etkilenenler daha çok *ağ kuşağı* olarak tanımlanan genç bireylerdir. Lee ve Cook'a (2015:675) göre, bu kuşak, önceki kuşaklara kıyasla teknolojiye daha fazla güvenip inandığından dijital sosyal ağlar onların gündelik hayatlarında yaygın bir rol oynamaktadır. Ancak, bu onların aynı zamanda genişleyen gözetleme ve gözetlenme pratiklerine maruz kaldıkları anlamına da gelmektedir. Meseleyi bugünün gönüllü gözetlenen ve gözetleyen gençleri çerçevesinde değerlendirdiğimizde, sosyal paylaşım ağları, başka insanları gözetlemek [veya haklarında bilgi toplamak] isteyen kişiler için ideal ortamlardır (Tokunaga, 2011:705). Joinson'un (2008) ifade ettiği üzere, bu özelliklerinden dolayı, çevrimiçi sosyal ağlar dışında hiçbir mecra da gönüllü kişilerarası gözetim olgusu bu denli yaygınlaşmadı. Başkalarını bilgi edinme amaçlı gözetlemek sosyal paylaşım ağlarının en yaygın kullanım biçimlerinden biridir.

Tokunaga (2011:707) sosyal paylaşım ağlarının bireylere sunduğu dört özelliğe veya olanağa dikkat çekmektedir: (i) bilgiye kolay erişebilirlik, (ii) çeşitli bilgi türleri, (iii) profil bilgisinin arşivlenmesi, (iv) coğrafi mesafe tanımaksızın bilgiye gizli erişim. Ona göre, bu özellikler [bilgi arama amaçlı] kişilerarası elektronik gözetleme veya gözetlenme için ideal bir forum oluşturmaktadır. Fox (2016:82) ise Tokunaga'nın ifade ettiği bu özelliklere bir başka özellik daha eklemektedir: (v) bilgi elde edilebilir kaynakların çokluğu. Kişiler, bilgi arama amaçlı gözetlemek istedikleri kişilerin sadece profil sayfalarıyla sınırlı değildir, onların ağındaki diğer üyelerin sayfaları veya yorumları ve resimleri de daha güvenilir olarak algılanan bilgi verici kaynaklar olarak işlev görür (Fox, 2016:82-83; bkz. Flanagin ve Metzger, 2007).

İnsanların çevreleriyle ilgili bilgi arayıcı davranışları tarihsel ve evrimsel bir kökene dayanmaktadır (Tokunaga ve Gustafson, 2014:1020; bkz. Shoemaker, 1996). Tokunaga ve Gustafson'un (2014:1020) belirttikleri üzere ilkel zamanlarda da insanlar çevrelerini potansiyel bir zarara karşı korumak, tehdit veya şüpheli bir durumdaki belirsizliği ortadan kaldırmak [ve merak gidermek] adına geleneksel usuller kullanarak bilgi aramaya yönelik

faaliyetlerde bulunuyorlardı. Dolayısıyla, güvenlik adına çevreyi kontrol altına almak, potansiyel tehlike ya da belirsizliklere karşı ve merakı gidermeye yönelik çevre ve kişilerle ilgili bilgi arama amaçlı gözetleme ve gözetlenme olgusu tarihsel olarak her daim var olmuştur.

Benzer gerekçelerle bugün dijital ortamlarda kişilerarası bilgi arama amaçlı gözetleme veya gözetim için bireyler geleneksel olan ve olmayan çok daha fazla araca sahiptirler. Çevrimdışı arkadaşlar veya ortak tanıdıklar gibi geleneksel bilgi kaynakları, bilgi aramak için uygun seçenekler olarak kullanılmaya devam etmektedir. Ancak, bireyler artık başkaları hakkında bilgi edinmek için bilgi kaynağı repertuarlarını, geleneksel olmayan dijital bilgi kaynakları olarak kabul edilen, webloglar ve sosyal paylaşım ağlarıyla genişletmişlerdir (Tokunaga ve Gustafson, 2014:1020; bkz Gibbs vd., 2011; Anthunis vd., 2010; Westerman vd., 2008). Bugün, dijital sosyal ağlar insanlara çok fazla bir çaba harcamadan gerek asimetrik gerekse karşılıklı olarak bilgi arama amaçlı gözetleme imkanı sunmaktadır.

Neticede, çeşitli nedenlerle insanlar doğal olarak başkalarının yaşamlarını merak etmekte ve kişilerarası gözetimin bir parçası veya aktörü olmaktadır. Bağlantı içinde olma arzusundan dolayı, özel hayatımızı yansıtan türlü gündelik pratiklerimizi ve kimliklerimizi her zamankinden daha fazla kamusal alana yerleştiriyoruz (Nevrla, 2010:7). Bu mecralarda kimliğe dair sunulan tüm göstergeler bireylerin gündelik hayat pratiklerinin de bir anlamda resmedilmesi veya sergilenmesi anlamına gelmektedir. Bireyin sahip olduğu çok sayıdaki kimlikler arasında özellikle siyasal ve dinsel kimliğin de bu mecralarda kurgulanması ve sergilenmesi meselesi önem taşımaktadır. Bu yönde, çalışmada, genç bireylerin yeni ilişkilenecekleri pratikleri ya da dijital dolayimli ilişkiler vasıtasıyla diğerleri hakkında siyasal ve dinsel kimliklere dair bilgi arama amaçlı gözetlemeye yükledikleri anlamlar ve bunun bireylerin gündelik hayatın belirli alanlarındaki (arkadaşlık ilişkileri, romantik ilişkiler ve kurumsal ilişkiler gibi) ilişkilerinin seyri üzerindeki yansımaları anlama ve yorumlamaya dayalı bir perspektiften ampirik düzeyde ele alınmaya çalışılmıştır.

2. Araştırmanın Amacı ve Soruları

Sosyal paylaşım ağlarının, hem kişilerarası ilişkiler hem de iletişimin ayrılmaz bir parçası haline gelmesi (Fox, 2016:78), kişilerarası gönüllü dijital gözetimin yaygınlaşmasını veya sıradanlaşmasını beraberinde getirdi. Fox'un (2016:78) ifadesiyle, kullanım yaygınlığı ve kullanıcıların buna ayırdıkları zaman göz önüne alındığında, sosyal paylaşım ağlarının gündelik ilişkilere olan etkilerini incelemek zorunlu hale gelmektedir. Her yeni dijital bağlantı aracı bizi doğrudan yüz yüze görüşmeden uzaklaştırırken, kişisel ve sahip olduğumuz diğer türden kimliklerimizi sürekli artan bir şekilde dışa vurarak gönüllü gözetim faaliyetine giriyoruz. Üstakara ve Türkoğlu'nun (2015:944) belirttiği üzere, kendinden önceki tüm kuşaklardan farklı bir yapıya sahip olan ve teknolojiye yakından duyarlı bir görünüm sergileyen yeni genç kuşağın gözetilmeye çok açık bir konuma

sahip olduğu düşünölebileceği gibi, gözetim mekanizmasını kullanmaya eğilimli olduğu da öngörölebilmektedir.

Bu çerçevede araştırmanın *temel amacı*, ađ toplumu süreciyle ortaya çıkan dijital ortamlarda genç bireylerin siyasal ve dinsel kimliklere dair bilgi paylaşımına, kişilerarası gözetim veya gözetleme faaliyetine yükledikleri anlamlar ve bunun gündelik hayatın belirli alanlarındaki ilişkilere ve etkileşimlere yansımalarını ampirik düzeyde tespit edebilmektedir.

Bu çerçevede, çalışmanın odaklandığı üç ana eksen *araştırma sorusu* olarak formüle edilmiştir: (i) Genç bireyler dijital sosyal paylaşım ağlarında siyasal ve dinsel kimliklerin sunulması ve bilgi edinme amaçlı gözetlenmesine nasıl bakmaktadırlar? (ii) Bu mecralar üzerinden siyasal ve dinsel kimliklere dair paylaşılan bilgiler kişilerarası gözetim çerçevesinde bireylerin birbirini algılamasında, değerlendirmesinde ve muhtemel yüz yüze gündelik ilişkilerin seyrinde ne yönde rol oynamaktadır? (iii) Dijital ortamlarda siyasal ve dinsel kimliklere dair paylaşımlar ve bilgi edinme amaçlı gözetlemeler bireylerin arkadaşlık ilişkileri, romantik ilişkileri ve kurumsal ilişkilerinin şekillendirilmesinde ne yönde bir etkiye sahiptir?

3. Kavramsal Çerçeve

3.1. Bilgi Arayışı, Kimlik ve Kişilerarası Gönüllü Dijital Gözetim

Diğerleri hakkında bilgi aramaya yönelik ihtiyaç insanlık tarihinin her aşamasında her daim var olmuştur. Tarihsel olarak, eskiden başkaları hakkında bilgi aramak için mevcut seçenekler nispeten sınırlıydı (Tokunaga ve Gustafson, 2014:1020). İnsanlar başkalarıyla ilgili bilgileri, pasif bir bilgi arama stratejisi biçimde, bizzat gözlemleyerek toplamak durumundaydı ya da aktif biçimde doğrudan kişiyle yüz yüze iletişim kurarak veya üçüncü kişilere sorarak kişisel bilgi edinirlerdi (Tokunaga ve Gustafson, 2014:1020; bkz. Berger, 1979). Şüphesiz, bugünün dijital teknolojisinin bireye sağladığı olanaklar geçmişin sınırlı kişisel bilgi arama biçimlerini geri plana atmaktadır. Diğerleri hakkında bilgi aramaya yönelik bu ihtiyaç beraberinde asimetric ve karşılıklı gözetim olgusuna da tarihsel bir süreklilik özelliği katmaktadır. Bilgi arama ve gözetleme olgusunda değişen şey bunun gerçekleştirilme biçimidir.

Gözetim olgusuyla ilgili mevcut tanımlamalar, bir taraftan bilgi toplama ve işleme süreçlerine diğer yandan davranışları şekillendiren süreçlere (kontrol, yönetme, denetleme, gözetleme, etkileme veya davranışları düzenleme) vurgu yapmaktadır (Fuchs ve Trottier, 2015:123). Örneğin Lyon (2007:14), gözetimi “kişileri yönetmek, korumak ve yönlendirmek için onlar hakkındaki kişisel bilgilere sistematik ve rutin olarak dikkatlice odaklanmak” olarak tanımlamaktadır.

Gözetime ilişkin geleneksel anlayış, “onu hiyerarşiye dayalı bir güç sistemi olarak tarif eder. Bu ortak anlayış, *Büyük Kardeş* ve *Panoptikon* gibi tanınmış metaforlarla temsil edilir ve her ikisi de izlenen ve onu kontrol eden gözlemci arasındaki dikey, hiyerarşik bir güç ilişkisini gösterir. Hiyerarşiye dayalı bu eşitsiz ilişki gücü gözetleyen eline verir ve gözetlenen az veya çok pasif bir kontrol nesnesi durumundadır” (Albrecht, 2008:5). Bauman ve Lyon’a (2013:58) göre, “panoptikon bir düzeyde gözetimin nasıl işlediğini inceleyen bir teori, başka bir düzeyde gözetimi modernite serüvenine yerleştirmekte kullanılan bir araçtır”. Panoptikon (Bentham, 1791/1995; Foucault, 1979), gözetim modellerinden yalnızca biridir. İktidarın artık elektronik teknolojiler vasıtasıyla ifade bulduğu çağdaş değişken ve mobil örgütlenmeler, duvarları ve pencereleri büyük ölçüde gereksiz kılıyor. Bu da farklı yüzlere sahip birçok kontrol türünün ortaya çıkmasına olanak tanıyor (Bauman ve Lyon 2013:12-13). Bu yüzden de süperpanoptikon (Poster, 1990), elektronik panoptikon (Lyon, 1993), sinoptikon (Mathiesen, 1997), katılımcı panoptikon (Whitaker, 1999) ve polioptikon gibi çeşitli modeller ve kavramsallaştırmalar ortaya çıkmıştır (Bauman ve Lyon 2013:59).

Panoptikon’u temel alan gözetim modelleri, gözetlenen ve gözetleyen arasında dikey hiyerarşiye dayalı eşitsiz bir ilişki öngörerek iktidar mekanizmasının denetiminde ve yönlendirmesi altındaki pasif alıcı konumundaki gözetlene odaklanır. Ancak, Foucault’un (1979) bu konudaki orijinal yazılarından ve diğer panoptikona dayalı ortaya atılan gözetim modellerinden bu yana gerçekleşen birçok teknolojik gelişme, panoptik teorilerin günümüzde dijital gözetimin yaygınlığını yansıtacak şekilde güncellenmesini ve revize edilmesini gerektirmiştir.

Yakın dönemde çeşitli yazarlar dijital sosyal ağların baskın olduğu toplum yapısındaki bilgi arama faaliyeti olarak gözetim olgusunu karşılıklılık, katılımcılık, gönüllülük, eşit paylaşım, geliştiricilik gibi kavramlarla bağlantılandırarak (Andrejevic, 2005; Lampe vd., 2006; Albrecht, 2008; Joinson 2008; Tokunaga 2011) dijital sosyal ağların doğasına uygun farklı gözetim biçimlerine dair panoptikon merkezli olmayan izahlarda bulunmuşlardır. Bu anlamda, gözetim, mutlaka gözlemcinin izlenenleri kontrol ettiği [dikey] hiyerarşik bir güç ilişkisi bağlamında gerçekleşmez (Albrecht, 2008:5). Şener’in (2010:271) ifade ettiği üzere, “gözetleme, burada modernitenin geleneksel anlamda kurumsallaşmış gözetlemesi değil bireylerin birbirini gözetlemesi şeklindedir. Burada kurumsal gözetleme mekanizmalarına (devlet, kurum) bir de toplumsal bir kontrol mekanizmasının eklendiği ileri sürülebilir. Ancak, buradaki gözetleme daha ziyade merak ve dedikoduyla ilişkilendirilebilir”.

Bu noktada, literatürde ortak olarak [dikey] hiyerarşik bir güç ilişkisinden ziyade dijital ortamlarda bilgi toplama ve gözetim ilişkisinin karşılıklılığını ve çoğunlukla yataylığını vurgulayan çeşitli yeni kavramsallaştırmalar bulunmaktadır. Örneğin, yanal (*lateral*) gözetim (Andrejevic, 2005), sosyal (*social*) gözetim (Joinson 2008; Steinfield vd., 2008; Marwick, 2012), sosyal arama (*social searching*) (Lampe vd., 2006), katılımcı (*participatory*) gözetim

(Albrechtslund, 2008), partner gözetleme (Darvell vd., 2011), partner takip etme/izleme (Lyndon, vd., 2011), kişilerarası elektronik gözetim (IES) (Tokunaga, 2011) ve bireysel düzeyde bilgi arama amaçlı diğer elektronik izleme ve gözetim biçimleri gibi aralarında nüans farkı olan kavramsallaştırmalar dikkat çekmektedir. Marwick'in (2012:379) ifade ettiği üzere, birden fazla gözetim türü sosyal ağlar içinde eşzamanlı olarak yer alırken, ifade ettikleri ve etkileri açısından farklılık gösterebilmektedir.

Örneğin, Andrejević'in (2005:481) ortaya attığı *yanal* gözetim, [asimetrik anlamdaki] devletin vatandaşı, işverenin çalışanı yukarıdan aşağı gözetlemesi değil eşlerin, arkadaşların, akrabaların birbirini karşılıklı gözetlemesi anlamına gelmektedir. Bu anlamda, Jiow ve Morales'in (2015:329) ifade ettiği üzere, yanal gözetim denklemin birbirini karşılıklı gözetlemesi şeklinde tanımlanır. Sezgisel olarak, yanal gözetim, her yerde var olduğu üzere herhangi bir toplumda en yaygın ve etkili gözetim sistemidir. Bu nedenle, yanal gözetim toplumsal davranışlar üzerinde daha büyük bir disipline edici etki yaratabilir (Jiow ve Morales, 2015:329). Albrechtslund (2008) yanal gözetimin önemli bir kavram olduğunu düşünse de, çevrimiçi sosyal ağ pratiklerini yeterince açıklayamadığını ifade etmiş ve çevrimiçi sosyal ağların doğasına uygun olarak, karşılıklılığı, bireysel gelişimi destekleyiciliğini, öznellik/kimlik inşasını ve bilgi paylaşımını içeren *katılımcı gözetim* kavramsallaştırmasını ortaya atmıştır.

Tokunaga'nın (2011:706) daha yakın bir dönemde ele aldığı *kişilerarası elektronik gözetim*, "belirli amaçlar için bilginin toplandığı, gözetleyen ve gözetlenen arasında asimetrik gözetimin olduğu, hiyerarşiye dayalı eşitsizliklerin ya da güç yapısının var olduğu ve toplanan bilginin potansiyel olarak yasal denetime tabi olduğu geleneksel dikey elektronik gözetim biçimlerinden ayrılmaktadır". Kişilerarası elektronik gözetim, bireylerin iletişim teknolojileri üzerinden başka bir kullanıcının çevrimdışı ve/veya çevrimiçi davranışlarını gözlemek için kullandıkları gizlilik stratejileri olarak karakterize edilir (Tokunaga, 2011:706). Bu anlamda, kişilerarası elektronik gözetim ifade edilen diğer yanal, sosyal, sosyal arama, katılımcı gözetim gibi kavramlarla bağlantılı bir kavramdır.

Neticede, kişilerarası elektronik gözetim veya karşılıklılığı ve yanallığı vurgulayan diğer sosyal gözetim biçimleri, sosyal etkileşim ve kimlik oluşturma aracı olarak çevrimiçi sosyal ağların kullanımı yoluyla bireylerin karşılıklı birbirlerine bakma eylemine gönüllü katılımıyla ilgilidir. Bugün, gündelik hayatın merkezi haline gelmiş olan sosyal paylaşım ağlarında genç bireyler internet aracılığıyla pasif (bkz. Antheunis vd. 2010), aktif (bkz. Gibbs vd., 2011) ve etkileşimli (bkz. Antheunis vd., 2012) olmak üzere bilgi arama stratejileri kullanabilmekte (Tokunaga ve Gustafson, 2014:1023); bu anlamdaki birbirini gözetlemeyi gündelik rutin bir eylem veya yeni ilişkilene pratikleri olarak görebilmektedir. Fuchs ve Trottier'in (2015:129)

belirttikleri üzere, özellikle Facebook gibi sosyal medya ağları, insanların sürekli gözetim altında tutulması fikrini doğallaştırma eğilimindedir. Humphreys'in (2011:577) ifadesiyle, insanlar kendi davranışlarının izlenmesine veya gözetlenmesine isteyerek katılırlar, çünkü onlara fayda sağlayacağına inanmaktadırlar. Sosyal ağ kullanıcıları için kendi profillerinin ve paylaştıkları içeriklerin halka açık olarak sunulması ve başkalarının ne yaptıklarını ya da paylaştıklarını izlemek alışlagelmiş bir davranış haline geldi. Alenilik veya kamusalılık, bu mecraların cazibesinin bir parçasıdır (Fuchs ve Trottier, 2015:129). Böylelikle, sosyal paylaşım ağlarına gönüllü katılımımızın bir sonucu olarak, eşzamanlı olarak belirli bir gözetim formuna kendimizi teslim ederek sosyal gözetimin gönüllü aktörleri haline geliyoruz (Nevrla, 2010:5).

Tokunaga'nın (2011:706) ifade ettiği kişilerarası elektronik veya dijital gözetim, "yakın arkadaşlar, romantik ilişkisi olan partnerler, iş ortakları veya aile üyeleri de dahil olmak üzere her tür kişinin gözlemlenebileceği dikkatli ve hedef odaklı bir davranış olarak nitelendirilir". Dolayısıyla, özellikle kişisel kimliğe dair bilgileri içeren dijital profillerin sıklıkla bilinmeyen bir kitleye istekli olarak görünür hale gelmesi, gönüllü kişilerarası dijital gözetimin yükselmesinde temel faktör olmuştur. Kullanılan dijital ortamın özelliklerine göre bireyler gerçek gündelik yaşantısını ve kişisel kimliğini yansıtacak birçok bilgiyi başkalarının görebileceği şekilde kamusal hale getirebilmektedir. Kullanıcılar, anonim özellik taşımayan özellikle Facebook vb. mecralarda kimlik göstergeleri olarak kabul edilebilecek demografik özelliklerini, mesleğini, siyasal, dinsel, kültürel tercihlerini veya aidiyetlerini içeren ayrıntılı görsel ve yazılı profiller oluşturarak gündelik hayatları ve kimliklerine dair kesitler sunabilmektedir. Sosyal paylaşım ağlarında, "kullanıcı bir kez profilini oluşturduktan yani sisteme dahil olduktan ve eyleme geçtikten sonra artık diğer kullanıcılara kendi kimliği hakkında ipuçları vermektedir" (Şener, 2010:260). Bu mecralarda, kişilerin oluşturdukları profiller ve onların bağlantıları, potansiyel izleyicilere [ya da takipçilere], baktıkları [ya da inceledikleri] bilginin inanırlığını ve güvenilirliğini ölçmek olarak yorumlanan bir takım işaretler sunar" (Papacharissi, 2009:202).

Özellikle, Facebook vb. anonim özellik taşımayan sosyal paylaşım ağlarında, Şener'in (2010:255) ifade ettiği üzere, "kullanıcı, durmaksızın kim olduğunu sergilemektedir. [Bu mecralarda] durum güncellemesi yapmak, fotoğraf paylaşmak, gruplara üye olmak, yorum yazmak gibi etkinlikler kim olduğumuza, nasıl bir yaşam sürdürdüğümüze, nasıl bir sosyal çevrede yer aldığımıza, beğenilerimize, zevklerimize, hayata karşı duruşumuza ilişkin ipuçları veren, kimliğimizi fragmanlar halinde diğer kullanıcılara aktaran ve bir anlamda kimliğimizi ele veren eylemlerdir". Anonim olmayan çevrimiçi ortamlarda rızaya dayalı gerçekleşen karşılıklı bu bilgi arama ve gözetimde bireylerin kendi yaşam tarzlarını yansıtacak olan birçok bilginin arasında özellikle siyasal ve dinsel kimliklerin veya aidiyetlerin ifşası da önemli bir yere sahip olabilecektir. Bu anlamda, bireylerin siyasal ve dinsel kimliklerine

dair bu mecralar üzerinden yaptıkları çeşitli türden sunumlar kişilerin kim olduklarına dair mevcut ve potansiyel izleyicilerine veya gözetleyicilerine verdikleri ipuçları veya fragman düzeyindeki bilgilerdir. Dolayısıyla, sosyal paylaşım ağları üzerinden sunulan siyasal ve dinsel temeldeki içerikler paylaşıldığı andan itibaren bireylerin kimliğini yansıtan ve kişilerin diğerleri tarafından algılanmasında belirleyici olan temel referans kaynağı haline gelebilmektedir.

4. Araştırmanın Yöntemi ve Örnekleme

Araştırmada anlama ve yorumlamaya dayalı bir perspektiften hareketle *nitel yöntem* bağlamında veri toplama aracı olarak *derinlemesine görüşme* tekniği kullanılmış olup toplanan veriler *betimsel* analiz çerçevesinde çözümlenmiştir. Çalışmanın hedef kitlesi ağ kuşağı olarak tanımlanan gençlerdir. Ağ kuşağı olarak tanımlanan gruba yönelik genel eğilimlerden birisi 1980'lerin başı ile 2000 yılları arasında doğmuş olanları kapsarken bir diğer eğilim bu kuşağı 80'li yılların sonu ile başlatmaktadır (Ünal, 2017:2513). Araştırmada ağ kuşağı gençliği 80'li yılların sonları ve 2000 yılı arası olarak kabul edilmiştir. Literatürde üniversite öğrencisi durumunda olan gençlikle ilgili çalışmalarda tercih edilen yaş aralıklarından bir tanesi olan 18-25 yaş grubu hedef kitle olarak belirlenmiştir.

Nitel çalışma bağlamında, derinlemesine görüşme yapılacak kişilerin belirlenmesinde *yaş, cinsiyet, üniversite öğrencisi ve internet temelli sosyal ağları kullanıyor olma* kriterleri/kotaları çerçevesinde *teorik örnekleme* yöntemi kullanılmıştır. Bu çerçevede, örneklem grubunu oluşturan toplam 40 kişiyle (20 erkek ve 20 kız öğrenci olmak üzere) *yarı-yapılandırılmış görüşme* formu aracılığıyla Aydın kentinde yüz yüze derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Nitel araştırma kapsamında görüşmecilerden elde edilen verilerin sunumunda görüşmecilerin yaş ve cinsiyetleri kodlanmıştır. *G=Görüşmeci; K=Kadın; E=Erkek ve Yaş*. Araştırmanın veri toplama süreci 2017 Şubat ve Mart ayları içinde gerçekleştirilmiştir.

5. Bulgular:

Bugünün gönüllü gözetlenen ve gözetleyen gençleri çerçevesinde değerlendirdiğimizde, dijital mecralarda kimliğe dair inşa edilen veya sunulan tüm göstergeler bireylerin gündelik hayat pratiklerinin de bir anlamda resmedilmesi veya sergilenmesi anlamına gelmektedir. Bu mecraların, sunduğu gizli veya açık gözetim mekanizmaları bireyin diğeri hakkında birçok enfomasyona doğrudan veya dolaylı olarak erişmesini mümkün kılmaktadır. Yeni ilişkilene pratikleri ya da dijital dolayimli ilişkiler vasıtasıyla diğeri hakkında edinilen bilgi, yakın veya uzak bireylerarası gündelik ilişkilerin seyri üzerinde belirleyici olabilmektedir. Nihayetinde, genç bireylerin gerek kendi dünyalarını anlamlandırmada

gerekse başkaları tarafından algılanmasında söz konusu bu kimliklerin sergilenmesi ve karşılıklı veya tek yönlü gözetlenmesinin gündelik ilişkilerin seyri üzerinde ne derece ve boyutta etkili olabileceği ise nitel veriler aracılığıyla tartışılmaya çalışılacaktır.

5.1. Siyasal ve Dinsel Kimliklerin İfşası: Dijital Gözetim ve Arkadaşlık İlişkileri

Gündelik hayatın artık bir parçası olarak dijital sosyal ortamlar bireyler için zaman ve mekandan bağımsız diğeri hakkında mahrem veya mahrem olmayan birçok enformasyonun edinilebileceği imkanlar yaratmaktadır. Bu anlamda, bireylerin, gündelik hayatlarında daha önceden tanıdıkları ve yeni tanımaya başladıkları kişiler hakkında bilgi edinme biçimleri yüz yüze ilişkilerden ziyade sosyal paylaşım ağları üzerinden paylaşılan veya sunulan veriler üzerinden karşılıklı veya tek yönlü gözetleme biçiminde gerçekleşebilmektedir. Tokunaga'ya (2011:706) göre de, sosyal paylaşım ağları bireylerin başkalarıyla bağlantı kurması ve geliştirmesi için forumlar sunmaya devam etmesine rağmen, bu web tabanlı hizmetler kişilerarası elektronik gözetim için bir yol veya araç haline gelmiştir.

Dijital sosyal ağlar, bizzat kendileri ile etkileşime girmek zorunda kalmadan çok sayıda gözlemciye kendimizle ilgili bilgi sunmamıza olanak tanır ve böylece kamusal alanda mevcut kişisel bilgilerin hızla erişilebilir hale gelmesi söz konusudur (Nevrla, 2010:5). Bu paylaşım ve gözetim kültürü içinde bireylerin kendilerine dair sundukları birçok bilginin içinde özellikle siyasal ve dinsel kimliklerine dair sundukları veriler hem gözetlenen hem de gözetleyen açısından birden fazla içerime sahip olabilmektedir.

Bu yönde, genç bireylerin çevrimiçi veya çevrimdışı gündelik hayatlarında ilişkilerinin kimlerle, nasıl ve ne düzeyde gerçekleşmesi gerektiğine dair kararlarında bu mecralardaki özellikle *siyasal ve dinsel kimlikleri* ifşa eden paylaşımlar önemli birer belirleyici olarak dikkate alınabilmektedir. Araştırmada, genç katılımcılar arasında bu noktalara vurgu yapanların bazı söylemleri kişilerarası gözetim yoluyla diğeriyle ilgili siyasal ve dinsel kimliklere dair edinilen bilginin veya bilgi arama faaliyetinin bireylerarası çevrimiçi veya çevrimdışı gündelik ilişkilerin seyri üzerindeki belirleyiciliğine işaret etmektedir:

"...evet, neleri beğenmiş, hangi videoları paylaşmış...Tanımadığım insanlara da bakıyorum mesela. Bir ortamda görmüşüm ama muhabbetim yok yani çok fazla. Bakıyorum bunun siyasi, dini düşüncesi, yaşam tarzı neymiş diye...oradan öğrenebiliyorum ve yeterli oluyor yani. Onunla arkadaş olabilir miyim, olamaz mıyım onu öğreniyorum. Bir kızsız onunla ilişkim olabilir mi onu öğreniyorum..." (G.27, E-24).

"...kişinin ne düşündüğünü öğrenmek için kontrol ederim. Öğrendiğim zaman ona göre mesafe koyuyorum. Tuttuğu partiye ne kadar bağlı diye bakıyorum. Çünkü fanatik olan insanın yanlışını düzeltemezsin. Buradaki paylaşımlar bana daha gerçek geliyor...olumsuz izlenim edinmişsem mesafe koyarım..." (G.8, E-25).

"...bazen baktığım oluyor o da kapalı insanlara karşı bakıyorum. Açık belli bir görüş paylaşmıyor merak uyandırıyor bende. Gizli kapaklı konuşuyor mesela ya bu neci

acaba deyip bakıyorum. Onun hangi düşünceye sahip olduğunu öğreniyorum. Dün işte üniversitede sınıftayken bizim sınıfta Hüseyin var çocuk konuşuyor bir iktidar yanlısı konuşuyor bir muhalefet yanlısı konuşuyor, bir bakıyorsun demokrat olmuş çocuğun ne olduğu belli değil ortada konuşuyor. Ya bu hiç Facebook'ta bir şey paylaşmıyor mu dedim. Yok paylaşmıyor dediler. Daha dün baktık mesela ona..." (G.14, K-22)

"...evet, geçen gün yakın bir arkadaşımı inceledim. Irkçılık yapıyor mu diye baktım açıkçası. Arkadaşlarımın fikirlerini daha yakından görmemi sağlıyor. Aklımdaki şüpheleri gideriyor. Ben de ona göre ölçütlenendiriyorum, seçici davranıyorum..." (G.19, K-23).

Söylemlerden çıkan anlama göre, genç bireyler diğerlerinin özellikle siyasal ve dinsel kimliklerine dair *bilgi arama ihtiyacı duymakta*, eriştikleri bilgileri dikkate almakta ve kurulabilecek potansiyel bir arkadaşlık veya dostluk ilişkisi için bu bilgileri *referans kaynağı* olarak kabul etmektedir. Dolayısıyla, bireyler özellikle gündelik hayatlarında yüz yüze ilişkilerini kimlerle, ne düzeyde ve nasıl dizayn edecekleri konusunda bu mecralardaki paylaşımların içeriğini ölçüt olarak kabul etmektedirler. Dijital gözetim yoluyla edinilen bilgiler çoğunlukla kişilerin karşı tarafla ilgili zihinlerindeki belirsizlikleri gidermede anlamlı olarak görülmektedir. Bu anlamda, dijital sosyal paylaşım ağları üzerinden siyasal ve dinsel kimlikleri veya yaşam tarzlarını yansıtacak paylaşımlar veya bilgiler bireyler için gündelik hayatın *temel bir biçimlendiricisi* haline gelebilmektedir.

Şener (2010:271) Facebook üzerine yaptığı araştırmasında, katılımcıların dikkate değer bir kısmının bu mecraları arkadaşlarıyla ilgili haberlerin yer aldığı bir günlük gazeteğe, bir mahalleye, gazetelerin dedikodu/magazin eklerine, yaşadıklarını paylaştığı bir günlüğe ve diğerlerinin yaşamına tuttuğu bir büyütece benzettiğini tespit etmiştir. Bu yönde çok sayıda araştırma, sosyal paylaşım ağlarında diğeri hakkında bilgi arama amaçlı kişilerarası gözetimin oldukça yaygın bir uygulama olduğunu göstermektedir. Örneğin, Tokunaga'nın (2011:706) işaret ettiği araştırmanın sonuçlarına göre (bkz. Stern ve Taylor, 2007) üniversite öğrencilerinin %60'ından fazlası Facebook profillerini kullanarak diğer kişileri kontrol ediyor, başkalarının internette ne yaptıklarına bakıyorlar (ayrıca bkz. Lampe vd. 2006; Joinson, 2008; Tüfekçi, 2008; Şener, 2010; Tokunaga, 2011; Marwick, 2012).

Bireylerin özellikle yaşam biçimlerine dair sundukları dijital dolayımli veriler onların kimliklerine dair fikir edinilebilmesini sağlayabilmekte ve bireylerarası etkileşimin seyri üzerinde belirleyici olabilmektedir. Bu anlamda, sosyal paylaşım ağları bireyler için kendilerini diğerlerine sunma, kimliklerini sergileme ve ister bilinçli ister maruz kalma şeklinde diğerleri hakkında bilgi edinme, onların kimliklerine veya yaşam biçimlerine dair çıkarsamalar yapmaya imkan veren mecralar olarak değerlendirilmektedir. Tüfekçi'ye (2008:21) göre, teknoloji dolayımli sosyalleşmede, kişiler görülmek istedikleri kişilere istedikleri şekilde görünmek için kimlik

duyurusu, iletişim ve izlenim yöntemi gibi etkinliklere başvururlar. Böylelikle, gönüllü ya da rızaya dayalı bir gözetim olgusu ortaya çıkmaktadır. Netice itibariyle, genç bireyler gündelik hayatlarında yeni tanıştıkları kişileri veya daha önceden tanıyıp haklarında yeterli bilgiye sahip olmadıklarını düşündükleri kişileri daha yakından tanımak, ilişkiyi sürdürmek veya ilişkiyi kesmek için bu mecraları kişilerarası bir gözetim mekanizması olarak kullanabilmektedirler

Bu noktada, Berger ve Calabrese'in (1975) *belirsizlik azaltma teorisi*, insanların diğerleri hakkında neden bilgi aradıkları [veya gözetleme ihtiyacı duydukları] sorusuna açıklama getirmektedir. Bu teori insanların birbirlerinden nasıl etkilendiğini açıklamaya ve tahmin etmeye çalışır ve özellikle ilk karşılaşmalar veya ilişkiler sırasındaki kişilerarası iletişim sürecine odaklanır (Berger ve Calabrese, 1975; akt. Westerman vd., 2008:752). Belirsizlik azaltma teorisine (Berger ve Calabrese, 1975; Berger, 1979) göre, bireylerin ilk karşılaşmaları bir belirsizlik ve stres kaynağıdır. Kişiler birbiriyle ilk karşılaşmalarında birbirlerinin davranışlarını tahmin etme derecesini artırabilmek için kendisi ve karşısındakiyle ilgili belirsizlikleri azaltmaya çalışırlar. Böylece, kişiler emin olmadıkları veya kuşkulu oldukları durumlarda, o çevre veya kişiyle ilgili bilgi arayarak durumla ilgili belirsizliği ve muhtemel bir ilişkideki risk olasılıklarını olabildiğince azaltmaya çalışırlar (akt. Westerman vd., 2008:752).

Bu çerçevede, genç bireylerin çoğunlukla *merak, belirsizliği azaltma* veya *ortadan kaldırma, teyit etme, risk azaltma* gerekçeleri ile yaptıkları düşünülen dijital sosyal ağlar üzerinden bilgi arama amaçlı gözetleme faaliyetinin kişilerarası arkadaşlıklara veya dostluklara etkisi birden fazla boyuta sahiptir. Bir yandan, kişiler diğerlerinin yaşam tarzlarını yansıtan siyasal ve dinsel kimliklerine dair edindikleri bilgiler aracılığıyla kendilerince daha güvenli bir gelecek veya ilişki ortamı kurabileceklerine inanmakta ve böylelikle daha istikrarlı ilişkiler kurabilmeyi ya da mevcut ilişkilerini sürdürülebilmeyi hedeflemektedirler.

5.2. Siyasal ve Dinsel Kimliklere Dair Paylaşımlar: Kişilerarası [Muhtemel] Romantik İlişkiler ve Gözetim

Sosyal paylaşım ağlarının en yaygın kullanım biçimlerinden biri kişilerin diğerini veya birbirini izlemesi ya da gözetlemesidir (Fox ve Warber, 2014:4; bkz. Joinson, 2008). Bu ağlar kişilerarası süregelen [veya muhtemel] romantik ilişkiler üzerinde de çoğu zaman önemli bir role sahiptir (Sprecher, 2010). Dijital sosyal paylaşım ağları süregelen ve yeni [veya muhtemel] partnerler için birbirleri hakkında bilgi toplayabilecekleri eşsiz bir fırsat veya yeni bir alan sunmaktadır (Fox ve Warber, 2014:3; ayrıca bkz. Westerman vd., 2008; Muise vd., 2009; Marshall, 2012; Tokunaga, 2011; Utz ve Beukeboom, 2011; Papp vd., 2012; Weisskirch ve Delevi, 2012; Tokunaga ve Gustavson, 2014). Bazı araştırmalar sosyal paylaşım ağlarının romantik ilişkiler üzerine negatif sonuçlarına odaklanmıştır (bkz. Muise vd., 2009;

Clayton vd., 2013; Fox, 2016). Bazı araştırmalar da hem negatif hem de pozitif sonuçlarını incelemişlerdir (Utz ve Beukeboom, 2011:511). Bu anlamda, sosyal paylaşım ağları yoluyla bilgi arama faaliyeti olarak gözetim, süregelen ve yeni bir romantik ilişki içinde olan ya da muhtemel bir ilişki arayışı içinde olan gençlerin karşılıklı olarak birbirlerinin gündelik hayatlarının merkezi bir parçası olarak kalmalarının önemli bir yoludur.

Tokunaga'nın (2011:706) ifade ettiği üzere, "bireyler gizli [veya açık] gözetim biçimlerini kullanarak, bilgi toplamak için romantik bir ilişki içinde oldukları [veya muhtemel bir ilişki planladıkları kişinin] profilini rahatça inceleyebilirler". Utz ve Beukeboom (2011:512), bu platformların romantik ilişkiler üzerindeki etkisini üç temel özellikte açıklamaktadır. Birinci özellik, sosyal paylaşım ağları kişilerin muhtemel ya da halihazırdaki partnerleri hakkında edinebilecekleri bilginin miktarını artırır. İkinci özellik, sosyal paylaşım platformları toplumsal olarak kabul edilmiş bir partner gözetleme biçimi sunar. Üçüncü özellik, romantik ilişkiyle ilgili bilgiler kamuya açıktır. Paylaşılan bilgiler birçok insan tarafından görüleceği için partner hakkında olumlu ve olumsuz duyguları arttırabilir.

Çeşitli çalışmalar, özellikle Facebook'un kişilerin partnerlerini, eski partnerlerini [ve muhtemel partnerlerini] gözetlemek için yaygın bir şekilde kullanıldığını ortaya koymaktadır (Fox, 2016:83; ayrıca bkz. Darvell vd., 2011; Lyndon vd., 2011; Tokunaga, 2011; Marshall, 2012; Marshall vd., 2013). Tokunaga (2011), özellikle genç yaşta bireylerin daha kısa süreli ve yeni ilişkiler yaşamalarından dolayı partnerleri hakkında bilgi edinme tekniği olarak kişilerarası elektronik gözetim stratejilerini kullanma olasılıklarının veya potansiyellerinin daha fazla olduğunu ifade etmektedir. Bu yüzden, Facebook romantik ilişki içinde olunan partner hakkında çoğunlukla dolaylı bilgi edinme kaynağı olarak işlev görür (bkz. Tokunaga, 2011) ve ilişkinin her aşaması ve hatta ilişkinin sonlamasından sonraki duygu ve kararları şekillendirebilir (Fox, 2016:83).

Bu yönde, genç bireyler açısından birbirini tanıma aşamasında olan bir ilişkide ve özellikle kurulması düşünülen muhtemel yeni bir romantik ilişki için sosyal paylaşım ağları üzerinden sergilenen özellikle *siyasal ve dinsel kimlikler* önemli bir belirleyici veya referans kaynağı olarak düşünülebilir. Katılımcılar arasında, partner ya da gelecekteki muhtemel eş adaylarını seçmede veya halihazırda yeni partnerlerin birbirini tanınmasında bu mecralardaki paylaşımların ve bilgi arama amaçlı gözetimin yoğunluğunu gösteren bazı söylemler dikkat çekmektedir:

"...karşı cinse karşı olan ilgimi ona belli etmeden önce kafa yapımızın uyuşup uyuşmadığı bağlamında onun bana benim ona uygunluğumu görmek açısından profilini incelerim. Benim ideolojime ters bir ideolojiye sahip biriyle bir hayat düşünemem. Fikirleri bana eğer çok tersse ilgimi bile söylemem. Kendime ket vurabilirim tabi ki. Bu durum beni olumsuz etkiler..." (G.20, E-24).

**Kişilerarası Gönüllü Dijital Gözetim ve Gençlik: Gündelik İlişkilere Yansımaları
Bağlamında Siyasal ve Dinsel Kimliklerin İfşası**

"...oradan edindiğim bilgilerin çok büyük etkisi olur. Mesela ilgilendiğim bir kızın profilinde Atatürk resmi olsa, direkt hemen hanesine bir artıyı koyarım yani. Başka bir şeye ihtiyaç yok. Aynı düşünce yapısına sahip olabileceğimizi düşünürüm. O yüzden çok önemli ve etkilidir..." (G.27, E-24).

"...Baranla ilk tanıştığım zaman ilk birbirimizi Facebook'tan eklediğimizde ben onun profiline girdim. Beğenilerine baktım. Onunla ilgili bildiklerimin dışında bir şeyler var mı diye. İşte özgün müziği beğenmiş, Nazım'ı beğenmiş falan. İşte o zaman bakıp aaa dedim Baran da solcuymuş ya dedim. Bu beni mutlu etti. Ama eğer işte başka şeyler sağcı olsaydı ilişkimiz bitebilirdi..." (G.14, K-22).

"...tabi ki bakarım. Çünkü uyuyor muyuz, olabilir miyiz diye. Mesela, veteriner fakültesinde bir çocuk vardı, hep girer bakardım çocuk ne paylaşmış, ne düşünüyor, içki içiyor mu filan diye. İlgi duyduğum kişinin dini, siyasi görüşü önem tutuyor. Çünkü çok muhafazakar birisiyle yakın olmam yani, uzaklaşırım ondan..." (G.8, K-21).

Söylemlerden açığa çıkan anlama göre, kişiler için yeni başlamış bir ilişkide, muhtemel romantik bir ilişki tercihinde veya gelecekteki eş adaylarının seçiminde bu mecralardaki sunulan *siyasal ve dinsel kimliklere* dair bilgiler çoğu zaman gerçek yüz yüze edinilen bilgilerden daha önemli olabilmektedir. Bireyler için karşı cinsle muhtemel bir romantik ilişkinin başlaması noktasında bu mecralardaki özellikle siyasal ve dinsel kimliklere dair paylaşımlar ve edinilen bilgiler bir tür *belirsizlik azaltma ve potansiyel riskleri ortadan kaldırma* işlevi görerek kişilerin geleceğe dair planlamalarında etkili olmaktadır. Belirsizlik azaltma teorisi (Berger ve Calabrese, 1975) çerçevesinde düşünüldüğünde, genç bireyler özellikle hayatlarının dönüm noktası olabilecek kararlarda belirsizlikleri olabildiğince azaltmak ve olası riskleri ortadan kaldırabilmek amacıyla çeşitli bilgi arama ve gözetleme stratejileri kullanmaya yönelik eğilim sergilemektedirler. Griffin'in (2012:126) Berger'e (1979) atıfla ifade ettiği üzere, biriyle yeni tanışıldığında davranışsal ve bilişsel olmak üzere en azından iki tür belirsizlikle karşılaşılır: Birinci belirsizlik karşıdaki kişiye nasıl davranılacağıyla ilgili davranışsal sorularla; ikincisi ise karşıdaki kişinin birey olarak nasıl birisi olduğuyla ilgili bilişsel belirsizliktir. Bir kişiyle yeni tanıştığımızda onunla ilgili zihnimizde çok sayıda potansiyel ipuçları ve özellikler canlanır. Bilişsel belirsizliği azaltmak için bu çok sayıdaki potansiyel ipuçlarını elemeyi mümkün kılacak o kişiyle ilgili bilgi arama ihtiyacı doğar (Griffin, 2012:127). Bu anlamda, genç bireyler için, yeni tanışılan veya tanınmak istenen kişinin siyasal ve dinsel kimliğine dair edinilen bilgi ve ipuçlarının zihinlerindeki karşı tarafa ilişkin birçok belirsizliği ortadan kaldırabildiği görülmektedir. Dolayısıyla, kişiler gelecekteki hayatlarını etkileyecek olan romantik bir ilişki tercihinde veya muhtemel eş seçimi gibi bir konuda dijital dolaylı bu mecralarda *aktif bir gözetleyici olma* yolunu tercih etmektedir. Bireyler ilgilendikleri kişinin siyasal ve dinsel temeldeki paylaşımlarını temel referans kaynağı kabul ederek muhtemel bir ilişkinin seyrine (çoğu zaman gündelik gerçek yüz yüze edinilen bilgiyi arka planda tutarak ya da dijital ortam bilgilerinin teyit edici enformasyon olarak kullanarak) karar verebilmektedir.

Belirsizlik azaltma teorisi (Berger & Calabrese, 1975) ilk başlarda her ne kadar sadece ilk karşılaşmaları veya etkileşimleri açıklamaya yönelik olarak

formüle edilmiş olsa da, yazarlar bunu ilişkilerin veya karşılaşmaların sonraki süreçlerine ya da aşamalarına da uygulamaya çalışmışlardır (Westerman vd., 2008:752). Knobloch ve Solomon (2002) da, belirsizliğin yalnızca ilk karşılaşmaların bir parçası olmadığını, bu belirsizlik azaltma yönetiminin süregelen yakın ilişkilerin sürdürülebilmesi için de kullanılan bir teknik olduğunu ifade etmektedir. Belirsizlik halihazırda süren bir ilişkide de olabilir veya çeşitli nedenlerle belirsizler ortaya çıkabilir, bu yüzden belirsizlik çoğu ilişkide zaman zaman görülebilir ve süreklilik arz eder (Westerman vd., 2008:752; ayrıca bkz. Planalp vd., 1988). Dolayısıyla, kişiler sadece yeni ya da başlangıç aşamasındaki ilişkilerde değil halihazırda süregelen ilişkilerinde de belirsizlikleri ortadan kaldırma adına yeni bilgi arama, var olan bilgiyi teyit etme veya test etme gibi nedenlerle gözetleme stratejilerine başvurabilmektedir.

Bu yönde, araştırmada katılımcılar için çevrimiçi mecralardan edinilen siyasal ve dinsel kimliklere dair bilgilerin *süregelen romantik ilişkilerde* gündelik hayattaki yüz yüze edinilen ancak belirsizliğini koruyan bilgileri *teyit etme amaçlı* veya *pekiştirme* amaçlı olarak ne düzeyde kullanıldığına dair soruşturmalar yapılmıştır. Ön plana çıkan söylemler süregelen romantik ilişkilerde de siyasal ve dinsel kimliklere dair bilgi arama ve teyit etme amaçlı gözetim stratejilerine başvurulabildiğine işaret etmektedir:

“...birlikte olduğum kişiyle ilerleteceksem durumu zaten az çok bilirim neyin ne olduğunu. Ama tam olarak bilemiyor ya da göremiyorsam geçmişe dönük paylaşımlarını incelerim. Sonuçta çok zıtsak mesela HDP’liyse o zaman sınırimi çizerim. Önce konuşurum yanlış olduğunu söyleyip çevirmeye çalışırım ama aynıysa da koyu bir taraftarlık varsa o zaman sınırı çizerim...” (G.37, E-25).

“...tabi bakarım emin olmak için. Olumluysa sıkıntı yok olumsuzsa gerçekten öyle mi düşünüyor diye sorarım ona göre arkadaşlığımızı şekillendiririm, devam edip etmeyeceğime karar veririm...” (G.29, K-23).

“...evet, bunlar benim seçip seçmemi sağlıyor. Aslında ayırım yapmayan bir insanım ama ailem yapıyor. Benim için en büyük ölçüt din. Mesela eski erkek arkadaşım aleviydi. Benim onu irdelemem de etkiledi. Ben o namaz kılıyor mu abdest alıyor mu diye fazla efor sarf ettim. Mesela ailesi tam Aleviliği yaşıyorsa benim aileme ters bu konuda ve bu tabii ki de benim ölçütlendirmemi sağladı. Aynılmamda değil ama soğumamda etkili oldu. O da dolaylı yoldan. Ben bunları araştırırken acaba şöyle mi böyle mi derken böyle olma fikrine inanmış oldum...” (G.19, K-23).

Söylemlerde ön plana çıkan hususlara göre, bireyler *hali hazırda süregelen ilişkilerinde* de özellikle *siyasal ve dinsel kimliklere* dair gündelik yüz yüze olan ilişkilerinden edinemedikleri veya emin olamadıkları bilgileri sosyal paylaşım ağları üzerinden gerçekleşen kimlik sunumlarıyla tamamlamaya ve böylelikle zihinlerindeki belirsizlikleri gidermeye çalışmaktadırlar. Westerman vd.’lerinin (2008:753) ifade ettikleri üzere “başka bir kişi hakkındaki belirsizliği azaltmaya duyulan ihtiyaç, sadece o kişiyi tanımaya başladığınız sırada gündeme gelmez; bu daha ziyade belirsizlik düzeyinin sürekli (arttığı veya azaldığı) değiştiği bir süreçtir”. Bu anlamda, sosyal

mecralarda kimliğe dair paylaşılan bilgiler veya içerikler süregelen ilişkide olan kişiler için karşı tarafı tanımada eksik olan bilgileri tamamlama, var olan bilgileri *teyit etme* ve bu anlamda *belirsizlikleri azaltma* işlevi görmektedir. Yani, yeni bir ilişkiye başlarken, istikrarlı bir ilişki sürdürürken ya da bir ilişkiyi sonlandırırken, bireyler belirsizliği azaltmak ya da çözümlenmek için yollar arayarak zihinlerindeki belirsizliklerle savaşmak zorundadır (Berger & Calabrese, 1975; ayrıca bkz. Knobloch ve Solomon, 2002; Knobloch ve Theiss, 2011). Dolayısıyla, kişiler kendileri için öncelikli önem taşıyan siyasal ve dinsel kimliklere dair bilgileri gözetlemeyi olası riskleri azaltma ve geleceklerini şekillendirme noktasında ilişkinin her aşamasında önemli görmektedirler.

Yaygın kabul edilen görüşe göre, ilişkilerin her aşamasında belirsizlik ortaya çıkabileceği için, bilgi arama amaçlı kişilerarası elektronik gözetim hem süregelen ilişkilerin hem de yeni [ve muhtemel] ilişkilerin her aşamasında (Tong, 2013:789) diğeri hakkında daha fazla bilgi edinmek için kullanılmaktadır (Tokunaga, 2011:706; bkz. Papp vd., 2012:86). Bu yöndeki birçok araştırma da belirsizlik azaltma teorisinin çeşitli türden ilişkilerin başlangıcından sonraki aşamalarına değin geçerli olduğu yönünde bulgular sunmuşlardır (Knapp ve Vangelisti, 2004; Westerman vd., 2008; Ramirez, 2009; Tong, 2013; Fox ve Warber, 2014). Bu çalışmaların her biri, devam eden belirsizlik azaltma gereksinimlerinin çeşitli ilişkilerde var olduğunu ve farklı bilgi kaynaklarının bu ihtiyaçları gidermede yararlı olabileceğini ortaya koymaktadır (Westerman vd., 2008:753).

Netice itibariyle, Marx (2004) çağdaş gözetimin bireyler hakkında bilgi veya veri toplanmasını içerdiğini ve şüpheli diğeri yakın gözlemi içeren geleneksel gözetimden ayrıldığını ifade eder (akt. Tokunaga, 2011:706). Genel olarak, genç bireylerin özellikle siyasal ve dinsel kimliklere dair dijital dolayimli sundukları ve gözetim yoluyla edindikleri verilerin süregelen, yeni başlayan veya başlaması muhtemel ilişkilerin seyrinde olumlu ve olumsuz sonuçları gündeme gelebilmektedir. Fox'un (2016:79) işaret ettiği üzere, yakın dönemdeki araştırmalar, sosyal paylaşım ağlarının romantik ilişkilerin başlatılması, geliştirilmesi, sürdürülmesi ve çözülmesinde oynadığı rolün önemine işaret etmektedir (bkz. Fox & Warber, 2013; Fox, vd., 2013; Marshall, 2012; Papp vd., 2012; Utz ve Beukeboom, 2011; Muise, 2009). Bu araştırmanın sonuçları da, bu mecralar üzerinden edinilen özellikle siyasal ve dinsel kimliklere dair bilgilerin romantik ilişkilerin başlatılması, geliştirilmesi, sürdürülmesi ve çözülmesinde önemli bir rol oynadığı yönündedir.

Bireylerin, romantik bir ilişkide veya muhtemel bir ilişkide partnerlerin kimliklerine dair bilgi edinmeye yönelik arzularının altında sıradan arkadaşlık ilişkilerinde olduğu gibi çoğunlukla *merak giderme*, *belirsizliği ortadan kaldırma*, *teyit etme*, *risk azaltma*, *önlem alma* gerekçelerinin olduğu görülmektedir. Daha önce ifade edildiği üzere, bireyler bu sayede kendilerince daha güvenli bir gelecek veya istikrarlı bir ilişki ortamı

kurabileceklerine inanmaktadırlar. Bireyler, süregelen romantik bir ilişkide veya muhtemel bir ilişkide çeşitli potansiyel tehditler karşısında *ilişki koruma, sürdürme veya başlatma stratejisi* olarak gözetim uygulamaktadırlar. Bu yöndeki mevcut partner veya muhtemel partner hakkında bilgi arama amaçlı gözetim faaliyeti bireyler için belirsizlik hissini yarattığı rahatsızlıkları azaltmanın ve kendilerini güvende hissetmenin *meşru bir ön koşulu* olarak kabul edilmektedir. Fakat, diğer taraftan bireyler için bu mecralarda kimliklere dair edinilen bilgilerin karşındaki kişiyi tanıma, anlama ve değerlendirme noktasında temel bir referans kaynağı veya yeterli bir ölçüt olarak kabul edilmesi potansiyel birçok yanlış ve eksik değerlendirmeye de onları açık hale getirebilmektedir. Bu da muhtemel birçok ilişkinin başlamasına engel olabilmekte veya hali hazırda süregelen birçok ilişkinin sonlamasına ya da zarar görmesine neden olabilmektedir. Bu durum kişilerarası birçok önyargı ve kalıpyargının oluşmasına, yersiz endişelerin yaratılmasına yol açabilmekte, dolayısıyla bireyler için yeni veya daha sağlıklı potansiyel romantik ilişkilerin kurulabilmesinin veya sürdürülebilmesinin önüne geçebilmektedir.

5.3. Siyasal ve Dinsel Kimliklere Dair Bilgi Arayışı: Gözetleme Faaliyetinin Kurumsal İlişkilere Yansımaları

Bireyler, gündelik hayatlarında çeşitli nedenlerle iletişim teknolojileri aracılığıyla gözetim stratejileri uygularlar (Tokunaga, 2011:706) ya da diğerleri hakkında bilgi arama faaliyetinde bulunurlar. Bunlardan biri de yükseköğretim gençlerinin öğrenim gördükleri eğitim kurumlarındaki hocalarıyla olan kurumsal düzeydeki ilişkilerini kapsamaktadır. İnternet teknolojileri, genellikle bilinen ve daha az bilinen diğerleri hakkındaki bilgileri bulmak için kullanılır (Tokunaga ve Gustafson, 2014:1025). Kişiler, kurumsal anlamda çoğu zaman mesafeli veya sınırlı bir ilişkiye sahip oldukları hocaları hakkında daha fazla bilgi edinmek isteyebilirler ve bilgi toplama amaçlı çeşitli gözetim stratejileri geliştirebilirler.

Kişilerin tanınmasını sağlayan en önemli değişkenler arasında kişilerin sahip oldukları kimlikler ön plana çıkmaktadır. Bu yönde, gençlerin öğrenim gördükleri kurumlarda hocalarına yönelik geliştirdikleri tutumlar üzerinde ve onlarla olan ilişkilerinin derecesinde sosyal paylaşım ağları üzerinden sunulan, paylaşılan, aranan ve gözetlenen [özellikle siyasal ve dinsel kimliklere dair] bilgilerin gündelik hayatın ve ilişkilerin şekillendirilmesinde önemli bir belirleyici olabileceği düşünülmektedir.

Araştırmada, katılımcılar arasında öğrenim gördükleri kurumlardaki hocaların sosyal paylaşım ağları üzerinden paylaştıkları profillerin ve özellikle *siyasal ve dinsel kimliklere* dair bilgilerin kendileri açısından ne derece aranmaya ve gözetlemeye değer bir durum olduğuna dair ifade edilen bazı söylemlere odaklanılmıştır:

"...tabi ki de merak eder bakırım, incelerim. Birilerinin hoşuna gitmeyecek şeyler paylaşırsam onları engelleyeyim diye. Olumlu ve olumsuz etkiler tabi, kendi görüşüme, ideolojime yakın bir hocayla bazı şeyleri daha rahat konuşurum, tartışabilirim..." (G.17, K-21).

"...meraktan dolayı bakırım ama kendime yakın görmediğim, özellikle siyasal görüşü benle zıt olduğumu gördüğüm hocalarla arkadaş olmuyorum. Çünkü ben rahat paylaşım yapamıyorum. Çünkü bir şey paylaştığımda yer bildirim yaptığımda yanlış anlaşılabilir, kafaya takabilirler. Bu durum beni rahatsız ediyor..." (G.8, K-21).

"...aklımdaki soru işaretlerini kaldırmak istemişim. Çok şaşırılmışım. Çünkü tamamen farklı düşüncesi olduğunu düşünmüştüm, öğrendim ve ona göre davranışlarımı belirliyorum. Daha mesafeli duruyorum..." (G.2, K-24).

Ortaya çıkan bazı söylemlere göre, genç bireyler için öğrenim gördükleri kurumlardaki hocaların sosyal paylaşım ağları üzerinden yaptıkları siyasal veya dinsel kimliklerini ve görüşlerini yansıtan paylaşımlar önemli bir referans kaynağı olarak kabul edilmektedir. Bireylerin, kurumsal olarak ilişkide oldukları öğreticilerin kimliklerine dair bilgi edinmeye yönelik ihtiyaçlarının altında gündelik hayatın diğer alanlarındaki ilişkilerde olduğu üzere çoğunlukla *merak*, *belirsizliği ortadan kaldırma*, *risk azaltma* gibi gerekçeler yatmaktadır. Daha önce belirtildiği üzere, belirsizlik azaltma teorisi çerçevesinde (Berger & Calabrese, 1975; Berger, 1979; Knobloch ve Solomon, 2002; Westerman vd., 2008) kişiler emin olamadıkları veya kuşkulu oldukları durumlarda, o çevre veya kişiyle ilgili bilgi arayarak durumla ilgili belirsizliği ve muhtemel bir ilişkideki risk olasılıklarını olabildiğince azaltmaya çalışırlar. Örneğin, öğrenciler dersine girdikleri hoca hakkında çeşitli yollardan bilgi arayarak onunla ilgili belirsizlikleri azaltmaya çalışırlar. Bu türden bilgi arayışı kendileri açısından hocayla ilgili akıllarındaki belirsizlikleri ve şüpheleri azaltmaya yarar (Westerman vd., 2008:752). Dolayısıyla, bireyler belirsizlikleri ortadan kaldırma ve risk olasılıklarını azaltma adına bilgi arama faaliyeti kapsamında gözetimin bir parçası haline gelirler. Bu anlamda, "gözetim belirsizlik hissinin verdiği rahatsızlıktan kurtulmak ve güvende olmanın bir koşulu biçimde kabul edilir hale gelir. Bu durum gözetleniyor [ve gözetliyor] oluşumuzu meşru kabul etmemize yardımcı olmaktadır" (Staples 1997; akt. Güven, 2011:186).

Bunun dışında, gençlerin öğrenim gördükleri kurumlardaki hocalarının sosyal paylaşım ağları üzerinden yaptıkları siyasal veya dinsel kimliklerini ve görüşlerini yansıtan paylaşımlarını gözetlemelerinin *olumsuz birtakım sonuçlar* doğurabileceği düşünülebilir. Bu türden paylaşımların olumsuz nitelikteki sonuçlarını yansıtan bazı söylemler şöyledir:

"...evet, onlara da bakıyorum. Fakültede, hocaların düşüncelerini öğrenmek için beğenilerin hepsine bakıyorum. Mesela Kürtçü olduğunu gördüm. Mutlaka bir antipati oluşuyor..." (G.27, E-24).

"...evet, onları daha iyi tanıma adına incelediğim olur. Birinin çok muhafazakar olduğunu gördüm. Sevgimi, saygımı, sempatiyi etkiler. Davranışlarım üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olur. Ters bir söz söylememi engeller..." (G.18, K-25).

"...hocalarıma bakıyorum ya. Onlara bakış açımı geliştiriyor. Ankara katliamı olaylarında dersi boykot edecektik ben de duyuru yapacaktım sınıfa girdim. Dedim

hocam boykot var falan diye izin istedim. Beni sınıftan kovdu, tam tanıyamamışım sanal ortamda takip ettim mesela anladım ne olduğunu, artık hiç muhabbetim yok...” (G.14, K-22).

Görüşülen katılımcıların söylemlerinden ortaya çıkan sonuca göre, bireyler derslerine girdikleri hocaların siyasal veya dinsel kimliklerine ya da tutumlarına dair sosyal paylaşım ağları üzerinden edindikleri bilgiler neticesinde belirli bir kanaate sahip olmaktadır. Paylaşılan bilgilerin kendilerinin düşüncesiyle örtüşmemesi sonucunda çoğunlukla *negatif bir tutum* geliştirme eğiliminin ortaya çıktığı görülmektedir. Bireyler, olumsuzlukları paylaşımlarla karşılaştıklarında o kişiyle olan ilişkilerini gözden geçirmekte ve mesafeli davranma ihtiyacı duymaktadırlar. Başka bir deyişle, hocalarla ilgili edinilen bu türden bilgiler kişilerde *hayal kırıklığı yaratabilmekte, değer kaybına* yol açabilmekte ve sonraki ilişkilerin seyrini olumsuz etkileyebilmektedir. Bu mecralarda siyasal ve dinsel kimliklere dair bilgi arama amaçlı gözetimin ve bu yolla edinilen bilgilerin bireylerin ilişkide oldukları hocalar hakkındaki kanaatlerinin şekillendirilmesinde temel referans kaynağı veya çok önemli bir belirleyici olarak dikkate alınması aynı zamanda gündelik yüz yüze edinilebilecek bilgilerin göz ardı edilmesine de yol açabilmektedir.

Bu açıdan değerlendirildiğinde, bu mecralardaki özellikle siyasal ve dinsel kimlikleri veya eğilimleri yansıtan paylaşımlar ideal bir hoca-öğrenci ilişkisinin seyri üzerinde belirleyici olmakta ve karşılıklı olarak önyargı ve olumsuz tutumların geliştirilmesine neden olabilmektedir. Bu ilişki biçimi aynı zamanda *ideal bir eğitim-öğretim faaliyetinin* sürdürülmesi noktasında da önemli bir handikap yaratabilmektedir. Bazı söylemler, derse giren hocaların siyasal ve dinsel temeldeki kimliklerini yansıtan paylaşımların gençler üzerindeki etkisini göstermektedir:

“...evet, siyasi düşüncelerine göre yanlı olabileceklerini düşünüyorum. O yüzden yanlı mı anlatıyor yoksa tarafsız mı anlatıyor diye düşünmeye kapılıp hocalarımın profillerini ziyaret ediyorum. Buradan da bir kanyaya ulaşıyorum. Onun görüşüne uygun kitaplarla gidiyorum...” (G.19, K-23).

“...bazen gerekli aslında. Bazı hocaların görüşüne göre cevap yazarsan sınavlarında daha iyi puan alabiliyorsun...sonra ileride mülakatına filan girebilir, ideolojisini, görüşünü bilersen ona göre konuşursun...” (G.40, E-24).

“...hocaların paylaşımlarını da takip ederim, görüşlerini merak ederim. Eğer bir hocanın notları öğrencinin siyasi veya başka bir görüşüne göre verdiği duyumu alırsa paylaşımlarını takip ederim. Benim için pek bir şey değiştirmez ama genelde sınavlarda ona göre içerik verilir...” (G.4, K-23).

Söylemlerde yansıdığı üzere, öğrencilerin, hocalarıyla ilgili bilgi arama amaçlı gözetim etkinliklerinin altında gayet *pratik bazı nedenlerin* bulunduğu anlaşılmaktadır. Görüşülen bireyler, derslerine girdikleri hocaların sosyal medya hesaplarını takip etmekte ve onların siyasal veya dinsel kimlikleri ya da görüşleri doğrultusunda kendilerine göre olumlu veya olumsuz bir

pozisyon edinmeye ve çıkar sağlamaya çalıştıkları anlaşılmaktadır. Goffman'a (2014:15) göre, "söz konusu kişi hakkındaki bu bilgiler gözlemcilerin kendilerinden ne beklediği ve kendilerinin karşısındaki insandan ne bekleyebilecekleri üzerine bir ön bilgi sağlayarak durumun tanımını yapmalarına olanak verir. Bu şekilde bilgilenmek söz konusu kişiden istenen tepkilerin en iyi nasıl alınabileceğinin görülebilmesi açısından yararlıdır". Bu yönde, siyasal ve dinsel görüşlerine dair ipuçları yakalayan kişilerin pragmatik bir tavırla hocaların görüşlerine uygun davranma ihtiyacı duydukları ve bundan bir *çıkara* veya *fayda* elde edilebileceği umudunu taşıdıkları anlaşılmaktadır.

Nitekim, bu tür dijital ağlarda gerçekleştirilen bilgi arama amaçlı gözetim yoluyla bireyler normal koşullarda edinemeyecekleri çok sayıda bilgiye erişebilmekte ve bunu gündelik hayatın çeşitli alanlarının kolaylaştırılmasında kullanabilmektedirler. Şüphesiz, "insanlar yaygın olarak geleneksel olmayan iletişim kanallarını geleneksel bilgi arama biçimlerine alternatif kaynaklar olarak kabul etmektedir" (Tokunaga ve Gustafson, 2014:1020; ayrıca bkz. Tokunaga, 2011; Utz ve Beukeboom, 2011). Bazı kişiler, çeşitli kaynakları birlikte kullanarak ilgilendiği kişi hakkında geniş bir bilgi alanını [gözetleme yoluyla] yaratabilir (Tokunaga ve Gustafson, 2014:1020). Bu yönde, katılımcıların bazı söylemlerine göre, bireyler kendilerini *korumak*, *sosyal ve ekonomik başarı şanslarını en üst düzeye çıkarabilmek* ya da olası bir ilişkideki *risk olasılıklarını ortadan kaldırmak* adına dijital mecralarda bilgi edinme amaçlı gözetlemede, edindikleri bilgiye itibar etmekte ve o yönde bir pozisyon geliştirebilmektedir.

6. Tartışma ve Sonuç

"Günümüz insan ilişkilerinde teknolojinin kapladığı alan geçmişe oranla muazzam bir hacme ulaşmıştır; ilişkilerin şeklini, düzeyini haliyle bütünüyle değiştirmiş, [dijital dolayimli] yeni ilişkilene pratikleri yaratmıştır" (Toprak vd., 2014:152). Dijital sosyal ağ gözetimi, "toplumsal aktörlerin sosyal medyadaki diğer insanların faaliyetlerini izlemek için gözetim teknolojilerini kullandıkları bir tekno-sosyal süreçtir" (Fuchs ve Trottier, 2015:127). Bu teknolojiler, kullanıcıların sosyal ağlarda bağlı oldukları kişilerin bıraktıkları dijital izleri sürekli olarak takip edebilmeleri için tasarlanmıştır. İzleme, gözetleme, bakma veya takip etme gibi çeşitli uygulamalar dijital sosyal ağ kullanımının karakteristik özelliklerinden biridir (Marwick, 2012:378). Eski gözetim sistemlerinden farklı olarak sosyal paylaşım ağları üzerinde gerçekleşen söz konusu rızaya dayalı veya gönüllü sosyal gözetim ya da kişilerarası elektronik gözetim, ilişkilerdeki hem sağlıklı hem de sorunlu doğasıyla (Tokunaga, 2011:707) gündeme gelmektedir. Kişiler, kendileri için hayatlarının dönüm noktası olabilecek belirsizlik durumlarında bu mecralardan edinilen bilgilerle daha sağlıklı ve güvenli olarak tercihlerde bulunabilmekte veya kararlar alabilmekte böylelikle daha sağlıklı ilişkiler kurabildiklerini düşünmektedirler. Örneğin Castells (2008:479) bu ağların, bireyler arasındaki sosyal ilişkilerin temel bir

tabakasını oluşturduğunu, yüzlerce zayıf bağın genişlemesini ve güçlenmesini sağlamaya yardımcı olduğunu belirtmektedir.

Sosyal, kültürel ve biyolojik kökene sahip olan gözetlemeye yönelik ihtiyaç her daim var olmuştur. Şüphesiz, başkaları hakkında bilgi toplamanın tek yolu çevrimiçi bilgi arama [veya gözetleme] stratejisi değildir. Aslında, çevrimiçi bilgi arama geleneksel bilgi arama metodlarıyla birlikte kullanılır. Ancak, çevrimiçi kaynaklardan daha güvenilir ve olumlu bilgilerin edinilmesi, insanların çevrimiçi bilgi arama olasılıklarını [ve dolayısıyla çevrimiçi gözetimi] artırır. İnternet aracılığıyla edinilen bilginin yaygın bir şekilde güvenilir ve inanılır olarak algılandığını düşündüğümüzde (bkz. Flanagan ve Metzger, 2000), insanlar giderek artan düzeyde diğerleri hakkında ve çeşitli konularda [dijital ortamlarda] bilgi aramaya güvenmektedirler (Tokunaga ve Gustafson, 2014:1024-1025).

Araştırmada, bireylerin, gündelik hayatın çeşitli (arkadaşlık, dostluk ilişkisi, romantik ilişki ve kurumsal ilişki) alanlarında ilişkide oldukları ya da muhtemel bir ilişki başlatmak istedikleri kişilerin siyasal ve dinsel kimliklerine dair dijital dolayimli bilgi edinmeye yönelik ihtiyaçlarının veya arzularının altında çoğunlukla *merak, belirsizlik azaltma veya ortadan kaldırma, risk azaltma, çıkar sağlama ve önlem alma* gibi gerekçelerinin olduğu tespit edilmiştir. Bu mecralardaki bilgi akışı, bireylerin şüpheli kişiyle ilgili [yüz yüze doğrudan etkileşim ihtiyacı duymaksızın] bilgi arama veya gözetleme faaliyetinde bulunmalarına ve belirsizlikleri azaltmalarına olanak sağlamaktadır. Bu anlamda, kişiler emin olmadıkları veya kuşkulu oldukları durumlarda, sosyal paylaşım ağlarının sunduğu bilgi arama ve gözetleme olanaklarını kullanarak o çevre veya kişiyle ilgili belirsizliği ve muhtemel bir ilişkideki risk olasılıklarını olabildiğince azaltmaya çalışmaktadırlar.

Dikkate değer bir sayıdaki araştırma, sosyal paylaşım ağlarının, ilişkilerin başlatılması, geliştirilmesi [ve sürdürülmesi] önündeki engelleri azaltarak ilişkileri kolaylaştırdığını ileri sürse de dijital dolayimli bilgi arama amaçlı gözetimin kişilerarası ilişkilere olumsuz yansımaları da dikkate alınmayı gerektirmektedir. Nitekim, bu araştırmanın odaklandığı noktalar açısından bakıldığında, bu mecralarda siyasal ve dinsel kimliklere dair bilgi arama amaçlı dijital gözetimin ve bu yolla edinilen bilgilerin bireylerin ilişkide oldukları kişiler hakkındaki kanaatlerinin şekillendirilmesinde temel referans kaynağı veya çok önemli bir belirleyici olarak dikkate alınması aynı zamanda gündelik yüz yüze edinilebilecek bilgilerin ikincil planda kalmasına veya göz ardı edilmesine yol açabilmektedir. Zira, çoğu zaman bireyler için bu mecralardaki bilgiler yeni bir ilişkinin başlayıp başlamaması veya süregelen bir ilişkinin devam edip etmemesi konusundaki ilk başvuru bilgi kaynağı olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla, bu durum belirli siyasal ve dinsel kimliklere dair insanların zihinlerindeki var olan birtakım önyargıları veya kalıpyargıları gündelik ilişkilerine sirayet

ettirmelerine ve dışlayıcı birtakım davranış kalıpları geliştirmelerine neden olabilmektedir. Kişiler, bu mecralardan edindikleri bilgilerle çeşitli önyargı ve kalıpyargılarla hareket ettiklerinde yüz yüz gerçek bir temasla karşıdaki kişiyi kapsamlı bir tanıma ihtimali zayıfladığı için var olan önyargı ve kalıpyargıların sürekli yeniden üretimine katkıda bulunmuş olabilmektedirler. Bu anlamda, siyasal ve dinsel kimliklere dair bilgi arama amaçlı kişilerarası dijital gözetim nedeniyle çoğu zaman bireylerarası temasın, diyalogun ve potansiyel bir ilişkinin kurulamaması ya da devam ettirilememesi gündeme gelmekte ve bu da potansiyel olarak genel toplumsal önyargı, gruplaşma, kutuplaşma ve dışlama süreçlerinin ortaya çıkması, pekişmesi ya da yeniden üretilmesi anlamına gelebilmektedir.

7. Kaynakça

- Albrechtslund, A. (2008). Online Social Networking as Participatory Surveillance. *First Monday*, 13 (3). <http://dx.doi.org/10.5210/fm.v13i3.2142>
- Andrejevic, M. (2005). The Work of Watching one Another: Lateral Surveillance, Risk, and Governance. *Surveillance & Society*, 2(4):479–497. [http://www.surveillance-and-society.org/articles2\(4\)/lateral.pdf](http://www.surveillance-and-society.org/articles2(4)/lateral.pdf)
- Antheunis, M. L., Valkenburg, P. M. & Peter, J. (2010). Getting Acquainted Through Social Network Sites: Testing a Model of Online Uncertainty Reduction and Social Attraction. *Computers in Human Behavior*, 26(1):100–109. <https://dx.doi.org/10.1016/j.chb.2009.07.005>
- Antheunis, M. L., Schouten, A. P., Valkenburg, P. M. & Peter, J. (2012). Interactive Uncertainty Reduction Strategies and Verbal Affection in Computer-Mediated Communication. *Communication Research*, 39(6):757–780. <https://dx.doi.org/10.1177/0093650211410420>
- Armağan, A. (2013). Gençlerin Sanal Alanı Kullanım Tercihler ve Kendilerini Sunum Taktikleri: Bir Araştırma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(27):78-92.
- Bauman, Z. & Lyon, D. (2013). *Akışkan Gözetim*. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Bentham, J. (1995). *Panopticon*. (ed.) M. Bozovic, *The Panopticon Writings* (ss.11-12), Londra:Verso.
- Berger, C.R. & Calabrese, R.J. (1975) Some Explorations in Initial Interaction and Beyond: Toward a Developmental Theory of Interpersonal Communication. *Human Communication Research*, 1(2):99-112. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1468-2958.1975.tb00258.x>
- Berger, C. R. (1979). Beyond Initial Interaction: Uncertainty, Understanding, and The Development of Interpersonal Relationships. In H. Giles & R. St. Clair (Eds.), *Language and Social Psychology* (pp.122–144). Oxford: Basil Blackwell.

- Boyd, D. & Ellison, N.B. (2007). Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13(1):210-230. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1083-6101.2007.00393.x>
- Boyd, D. (2014). *It's Complicated: The Social Lives of Networked Teens*. (pp.39–58). London: Yale University Press.utledge.
- Castells, M. (2006). Kimliği Gücü, *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür*. 2. Cilt. Çev. E. Kılıç, 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Castells, M. (2008). Ağ Toplumunun Yükselişi, *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür*. 1. Cilt: 2. Baskı, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Clayton, R.B., Nagurney, A. & Smith, J.R. (2013). Cheating, Breakup, and Divorce: Is Facebook Use to Blame? *Cyberpsychology, Behavior and Social Networking*, 16(10):717. <https://dx.doi.org/10.1089/cyber.2012.0424>
- Darvell, M.J., Walsh, S.P. & White, K.M. (2011). Facebook Tells Me So: Applying The Theory of Planned Behavior to Understand Partner-Monitoring Behavior on Facebook. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 14(12):717–722. <https://dx.doi.org/10.1089/cyber.2011.0035>
- Flanagin, A.J. & Metzger, M.J. (2000). Perceptions of Internet Information Credibility. *Journalism and Mass Communication Quarterly*, 77(3):515–540. <https://dx.doi.org/10.1177/107769900007700304>
- Flanagin, A.J. & Metzger, M.J. (2007). The Role of Site Features, User Attributes, and Information Verification Behaviors on the Perceived Credibility of Web-Based Information. *New Media & Society*, 9(2):319-342. <https://dx.doi.org/10.1177/1461444807075015>
- Foucault M. (1979). *Discipline and Punish*, New York: Vintage Books.
- Fox, J., Peterson, A. & Warber, K.M. (2013). Attachment Style, Sex, and the Use of Secret Tests via Social Networking Sites in Romantic Relationships. *The Multi-Level Motivations in Close Relationship Dynamics Conference of the International Association for Relationship Research*, Louisville.
- Fox, J. & Warber, K.M. (2013). Romantic Relationship Development in the Age of Facebook: An Exploratory Study of Emerging Adults' Perceptions, Motives, and Behaviors. *CyberPsychology, Behavior, & Social Networking*, 16(1):3-7. <https://dx.doi.org/10.1089/cyber.2012.0288>
- Fox, J. & Warber, K.M. (2014) Social Networking Sites in Romantic Relationships: Attachment, Uncertainty, and Partner Surveillance on Facebook. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 17(1):3-7. <https://dx.doi.org/10.1089/cyber.2012.0667>

- Fox, J. (2016) The Dark Side Of Social Networking Sites in Romantic Relationships. *The Psychology of Social Networking: Communication, Presence, Identity, and Relationships in Online Communities*. (pp.78-89), Versita, 3.
- Fuchs, C. & Trottier, D. (2015). Towards a Theoretical Model of Social Media Surveillance in Contemporary Society. *Communications*, 40(1):113-135. <https://doi.org/10.1515/commun-2014-0029>
- Gibbs, J. L., Ellison, N.B. & Lai, C.H. (2011). First Comes Love, Then Comes Google: An Investigation of Uncertainty Reduction Strategies and Self-Disclosure in Online Dating. *Communication Research*, 38(1):70–100. <https://dx.doi.org/10.1177/0093650210377091>
- Goffman, E. (2014). *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*. 3. Basım, Metis Yay., İstanbul.
- Griffin, E.A. (2012). *A First Look at Communication Theory*. Boston, MA: McGraw-Hill.
- Güven, S.K. (2011). Gözetimin Toplumsal Meşruiyeti. (ed.) H.Köse, *Medya Mahrem*. (ss.173-199), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Haberli, M. (2012) Yeni Bir Örgütlenme Biçimi Olarak Sanal Cemaatler, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1(3):118-134.
- Haythornthwaite, C. (2005). Social Networks and Internet Connectivity Effects. *Information, Communication, & Society*, 8(2):125-147. <https://dx.doi.org/10.1080/13691180500146185>
- Humphreys, L. (2011). Who's Watching Whom? A Study of Interactive Technology and Surveillance. *Journal of Communication*, 61(4):575-595. <https://dx.doi.org/10.1111/j.1460-2466.2011.01570.x>
- Jiow, H.J. & Morales, S. (2015). Lateral Surveillance in Singapore. *Surveillance & Society*, 13(3/4):327-337. <http://library.queensu.ca/ojs/index.php/surveillance-and-society/index>
- Joinson, A.N. (2008) Looking at, Looking up or Keeping up with People?: Motives and Use of Facebook. In *Proceeding of the Twenty-sixth Annual SIGCHI Conference on Human Factors in Computing Systems*, (pp.1027–1036).
- Knapp, M.L. & Vangelisti, A. L. (2004). *Interpersonal Communication and Human Relationships*. Boston: Allyn & Bacon.
- Knobloch L.K. & Solomon D.H. (2002). Information Seeking Beyond Initial Interaction: Negotiating Relational Uncertainty within Close Relationships. *Human Communication Research*, 28(2):243–257. <https://dx.doi.org/10.1111/j.1468-2958.2002.tb00806.x>
- Knobloch L.K. & Theiss, J.A. (2011). Relational Uncertainty and Relationship Talk within Courtship: A Longitudinal Actor–Partner Interdependence Model. *Communication Monographs*, 78(1):3-26. <http://dx.doi.org/10.1080/03637751.2010.542471>

- Lampe, C., Ellison, N. & Steinfield, C. (2006) A Face (book) in the Crowd: Social Searching vs. Social Browsing. In *Proceedings of the 2006 20th anniversary conference on Computer supported cooperative work* (pp. 167-170). ACM.
- Lee, A. & Cook, P.S. (2015). The Conditions of Exposure and Immediacy: Internet Surveillance and Generation Y. *Journal of Sociology*, 51(3): 674-688. <https://dx.doi.org/10.1177/1440783314522870>
- Lyndon, A., Bonds-Raacke, J. & Cratty, A.D. (2011). College Students' Facebook Stalking of Ex-Partners. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 14(12):711-716. <https://dx.doi.org/10.1089/cyber.2010.0588>
- Lyon, D. (1993). An Electronic Panopticon? A Sociological Critique of Surveillance Theory. *The Sociological Review*, 41(4):653-678. <https://dx.doi.org/10.1111/j.1467-954X.1993.tb00896.x>
- Lyon, D. (2007). *Surveillance Studies: An Overview*. Cambridge, UK: Polity.
- Mahajan, P. (2009). Use of Social Networking in a Linguistically and Culturally Rich India. *The International Information & Library Review*, 41(3):129-136. <https://dx.doi.org/10.1016/j.iilr.2009.07.004>
- Marshall T.C. (2012) Facebook Surveillance of Former Romantic Partners: Associations with Postbreakup Recovery and Personal Growth. *CyberPsychology, Behavior, & Social Networking*, 15(10):521-526. <https://dx.doi.org/10.1089/cyber.2012.0125>
- Marshall, T.C., Bejanyan, K., Di Castro, G. & Lee, R. A. (2013). Attachment Styles as Predictors of Facebook-Related Jealousy and Surveillance in Romantic Relationships. *Personal Relationships*, 20(1):1-22. <https://dx.doi.org/10.1111/j.1475-6811.2011.01393.x>
- Mathiesen, T. (1997). The Viewer Society: Michel Foucault's Panopticon' Revisited. *Theoretical Criminology*, 1(2):215-234. <https://doi.org/10.1177/1362480697001002003>
- Marx, G. T. (2004). Surveillance and Society. In G. Ritzer (ed.), *Encyclopedia of social theory* (pp. 275-280). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Marwick, A. E. (2012). The Public Domain: Social Surveillance in Everyday Life. *Surveillance & Society*, 9(4):378-393. <http://www.surveillance-and-society.org>
- Marwick, A. (2013). Online Identity. In Hartley, J. et al. (eds), *Companion to New Media Dynamics*. Blackwell Companions to Cultural Studies. Malden, MA: Blackwell, (pp. 355-364).
- McEwan, B. (2013). Sharing, Caring, and Surveilling: An Actor-Partner Interdependence Model Examination of Facebook Relational Maintenance Strategies. *Cyberpsychology, Behavior, & Social Networking*, 16(12):863-869. <https://dx.doi.org/10.1089/cyber.2012.0717>

Muise, A., Christofides, E. & Desmarais, S. (2009). More Information Than You Ever Wanted: Does Facebook Bring out The Green-Eyed Monster of Jealousy? *CyberPsychology & Behavior*, 12(4):441-444. <https://dx.doi.org/10.1089/cpb.2008.0263>

Nevrla, J. (2010). Voluntary Surveillance: Privacy, Identity and the Rise of Social Panopticism in the Twenty-First Century. *Commentary The UNHStudent Journal of Communication*, University of New Hampshire, (pp. 5-12).

Papacharissi, Z. (2011). *A Networked Self: Identity, Community, and Culture on Social Network Sites*. (ed.) Zizi A. Papacharissi, Routledge: UK.

Papacharissi, Z. (2009). The Virtual Geographies of Social Networks: a Comparative Analysis of Facebook, LinkedIn and ASmallWorld. *New Media & Society*, 11(1&2):199-220. <https://dx.doi.org/10.1177/1461444808099577>

Papp LM, Danielewicz JD. & Cayemberg C. (2012). "Are We Facebook Official?" Implications of Dating Partners' Facebook Use and Profiles for Intimate Relationship Satisfaction. *CyberPsychology, Behavior, & Social Networking*, 15(2):85-90. <https://dx.doi.org/10.1089/cyber.2011.0291>

Planalp, S., Rutherford, D. K. & Honeycutt, J. M. (1988). Events that Increase Uncertainty in Personal Relationships II: Replication and Extension. *Human Communication Research*, 14(4):516-547. <https://dx.doi.org/10.1111/j.1468-2958.1988.tb00166.x>

Poster, M. (1990). *The Mode of Information: Poststructuralism and Social Context*. Chicago: University of Chicago Press.

Pösteği, N. & Veliöđlü, Ö. (2014). Bireyin Kendini Sunuş ve Konumlandırılış Biçimindeki Dönüşüm: Selfie Kimlikler. *I. Uluslararası İletişim Bilimi ve Medya Araştırmaları Kongresi*, 12-15 Mayıs, Kocaeli/Türkiye.

Ramirez Jr, A. (2009). The Effect of Interactivity on Initial Interactions: The Influence of Information Seeking Role on Computer-Mediated Interaction. *Western Journal of Communication*, 73(3):300-325. <https://dx.doi.org/10.1111/j.1468-2958.1988.tb00166.x>

Shoemaker, P. J. (1996). Hardwired for News: Using Biological and Cultural Evolution to Explain the Surveillance Function. *Journal of Communication*, 46(3):32-47. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1460-2466.1996.tb01487.x>

Sprecher S. (2010). The Influence of Social Networks on Romantic Relationships: Through the Lens of the Social Network. *Personal Relationships*, 18(4):639-644. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1475-6811.2010.01330.x>

Steinfeld, C., Ellison, N. B. & Lampe, C. (2008). Social Capital, Self-Esteem, and Use of Online Social Network Sites: A Longitudinal Analysis. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 29(6):434-445. <https://dx.doi.org/10.1016/j.appdev.2008.07.002>

Stern, L. A. & Taylor, K. (2007). Social Networking on Facebook. *Journal of the Communication, Speech & Theatre Association of North Dakota*, 20:9–20.

Şener G. (2010). Kişiselleştirilmiş Cemaat Medyası Olarak Sosyal Ağlar: Türkiye’de Facebook Kullanımı Üzerine Bir Değerlendirme, (ed.) Z. K. Uslu ve C. Bilgili, *Kırılan Kalıplar 2: Kültürlerarası İletişim, Çokkültürlülük*, (ss.249-277), Beta Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul.

Timisi, N. (2005). Sanallığın Gerçekliği: İnternetin Kimlik ve Topluluk Alanlarına Girişi. *İnternet, Toplum, Kültür*, (der.) M. Binark ve B. Kılıçbay, (ss.89-106), epos Yay.

Tokunaga, R.S. (2011). Social Networking Site or Social Surveillance Site? Understanding The Use of Interpersonal Electronic Surveillance in Romantic Relationships. *Computers in Human Behavior*, 27(2):705-713. <https://dx.doi.org/10.1016/j.chb.2010.08.014>

Tokunaga, R.S., & Gustafson, A. (2014). Seeking Interpersonal Information over The Internet: An Application of The Theory of Motivated Information Management to Internet Use. *Journal of Social and Personal Relationships*, 31(8):1019-1039. <https://dx.doi.org/10.1177/0265407513516890>

Tong, S. T. (2013). Facebook Use During Relationship Termination: Uncertainty Reduction And Surveillance. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 16(11):788-793. <https://dx.doi.org/10.1089/cyber.2012.0549>

Toprak, A., Yıldırım, A., Aygül, E., Binark, M., Börekç, S. & Çomu, T. (2014). *Toplumsal Paylaşım Ağı Facebook: “görülüyorum öyleyse varım!”*. 2. Basım, Kalkedon, İstanbul.

Tüfekçi Z. (2008) Can You See me Now? Audince and Disclosure Regulation in Online Social Network Sites. *Bulletin of Science Technology Society*, 28(20):20-36. <https://dx.doi.org/10.1177/0270467607311484>

Utz, S. & Beukeboom, C. J. (2011). The Role of Social Network Sites in Romantic Relationships: Effects on Jealousy and Relationship Happiness. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 16(4):511-527. <https://dx.doi.org/10.1111/j.1083-6101.2011.01552.x>

Ünal, S. (2017). Ağ Toplumunun Genç Yurttaşları: Dijital Sosyal Ortamların Siyasal Temelde Kullanımına Yönelik Karşıt Yaklaşımlar. *Journal of Human Sciences*, 14(3):2510-2540. <https://dx.doi.org/10.14687/jhs.v14i3.4672>

Üstakara, F. ve Türkoğlu, E. (2015). Y Kuşağının Bir Gözetim Mekanizması Olarak Sosyal Ağlar Üzerine Algısı: Gaziantep Üniversitesi Araştırması. *Electronic Turkish Studies*, 10(10):939-958. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8366>

Van Dijk, J. (2012). *The Network Society*. Sage Publications.

Kişilerarası Gönüllü Dijital Gözetim ve Gençlik: Gündelik İlişkilere Yansımaları
Bağlamında Siyasal ve Dinsel Kimliklerin İfşası

- Westerman, D., Van Der Heide, B., Klein, K. A., & Walther, J. B. (2008). How Do People Really Seek Information About Others?: Information Seeking Across Internet and Traditional Communication Channels. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13(3):751-767
<https://dx.doi.org/10.1111/j.1083-6101.2008.00418.x>
- Weisskirch, RS. & Delevi R. (2012). Its Ovr B/N U N Me: Technology Use, Attachment Styles, and Gender Roles in Relationship Dissolution. *CyberPsychology, Behavior, & Social Networking*, 15(9):521-526.
<https://dx.doi.org/10.1089/cyber.2012.0169>
- Whitaker, R. (1999). *The End of Privacy: How Total Surveillance Is Becoming a Reality*. New York: New Press.
- Zhao, S., Grasmuck, S. & Martin, J. (2008). Identity Construction on Facebook: Digital Empowerment in Anchored Relationships. *Computers in Human Behavior*, 24(5):1816-1836. <https://dx.doi.org/10.1016/j.chb.2008.02.012>

